

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-3.01>

УДК 373.5.015.31:17.022.1

Формування духовно-моральних цінностей підлітків в умовах музичного простору школи

Загалом людство відділяє та береже вічні цінності, такі як любов, краса, доброта, духовна сила, правда і цінність життя впродовж багатьох століть свого соціального життя. Сучасні вчені вказують на розпад моральної свідомості, моральну деградацію та руйнацію особистості, що є викликом для функціонування доцільних норм поведінки в гармонійному суспільстві. Тому залучення всіх можливих ресурсів у процес духовного та морального становлення особистості є визначальним та необхідним в нашому сучасному світі.

Визначаючи цілі, пріоритетні завдання, підбираючи методи виховання для досягнення успішних результатів у формування ціннісних орієнтацій важливо розуміти сутність понять дух, душа, духовність та моральність, які хоча і не є синонімами, але тісно взаємопов'язані. Вважається, що духовність представляє собою найвищу якість та цінність людини, зокрема її духовний світ, інтелектуальні та емоційні запити та моральність, підкреслюючи зв'язок духовності з саморозвитком та вищими ідеалами добра та краси. Поняття ж моральність включає моральні норми, які керуються внутрішніми духовними якостями людини, а також визначаються цими якостями. Щодо духовно-морального виховання, то можна стверджувати, що це організований та цілеспрямований процес, спрямований на формування духовно-моральних цінностей в особистості та який сприяє розвитку таких моральних якостей, як совість, віра, відповідальність, громадянськість, патріотизм, терпіння, милосердя та покірливість.

У працях науковців, філософів, педагогів наголошено на важливості розвитку духовних та моральних цінностей дітей у ході навчально-виховної роботи в школі, що в подальшому буде визначальний вплив на формування особистої громадянської позиції та засвоєння шаблонів поведінки в суспільстві.

Для створення позитивно нових життєвих ціннісних установок необхідно створити належні психолого-виховні умови духовного розвитку та організації індивідів за принципом співтворчості, встановлення доброзичливих стосунків із зовнішнім світом та відображення їх почуттів, думок, образів.

Одним із ключових компонентів, що сприяють формуванню самосвідомості та розвитку духовно-морального світогляду учнів є музичне

мистецтво, яке орієнтується на передачу музичного досвіду та культури, відображає весь світ у єдності істини, добра й краси, а особливо духовний світ, його ідеали, життєві цілі та цінності. Музика, виступаючи важливим посередником і об'єктом для усвідомлення цих цінностей, є складовою частиною загальної системи духовно-морального виховання в школі, відіграючи достатньо вагомую роль формуванні стійких соціальних позицій особистості.

Питання створення відповідного творчого простору для духовно-морального виховання учнів за допомогою музичного мистецтва сучасна педагогіка вважає складним, суперечливим та потребуючим подальших наукових пошуків щодо удосконалення методів педагогічного впливу на вихованця. З одного боку підкреслюється значення естетичного виховання у формуванні загальної духовної картини внутрішнього світу кожного учня як особистості. З іншого боку, зазначається, що "великий вплив музичного мистецтва на дітей, яке має здатність без зайвої проповіді ввести душу дитини у величезний світ загальнолюдських цінностей і впливати на формування особистості через розвиток уяви, уяви та творчості" [1, с. 8].

На наш погляд, в основу музично-педагогічної науки повинні лягти такі фундаментальні методологічні принципи, як культуровідповідність, природовідповідність, діяльність, відображення і цілісний розвиток особистості, оскільки виховання – це, насамперед, цілісний процес. Виховуючи дитину, як цільну, гармонійну особистість не можна спочатку формувати музичні якості, а потім привчати до праці або ж спочатку займатися духовно-моральним вихованням, а потім переходити до фізичного вдосконалення.

Школа, як відображення соціального середовища, є безпосередньо тим простором, у межах якого можна здійснювати найбільш позитивний вплив на духовний світ дитини, що робить необхідним для вчителя музичного мистецтва систематично і цілеспрямовано займатися духовно-моральним розвитком учнів всіх вікових категорій, а зокрема і підлітків.

Сучасна педагогіка і психологія вважають, що дитина підліткового віку це вже сформована, самодостатня особистість, якій важливо оцінити себе, свою індивідуальність, неповторність та зрозуміти своє місце у світі. Під час цього вікового періоду відбуваються інтенсивні зміни як в інтелектуальній так емоційній сферах особистості дитини, виражаючись у докорінному ламанні попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків з людьми, породжуючи новий рівень його самосвідомості та потреби у самоствердженні.

Тому, не зважаючи на загальні тенденції та методичні підходи, проблема викладання музики підліткам в школі завжди стояла гостро перед педагогами, котрі, насамперед, є духовно-моральними наставниками, праведниками та

гуманістами. Окрім того, сьогоднішнє життя ставить перед музичною освітою в школах нові виклики, до подолання яких на шляху до вирішення питань всебічного виховання дітей цього віку кожен вчитель підходить в більшості індивідуально.

Засвоєння національної музичної культури та формування на цій основі у неї високих моральних якостей і ідеалів можливі лише за наявності музичної діяльності. Розуміючи красу музики через власні музичні та естетичні погляди, учні усвідомлюють, що колись вона була створена і чуттєво пережита в музичному досвіді композитора. "Емоційно-естетичний зміст, що існує у свідомості композитора, знаходить свою зовнішню реалізацію шляхом кодування в музичній мові" [9, с. 123]. Таким чином, здатність чути чуже "Я" у його музичному голосі формується через душевну насолоду власного "Я". Тобто, як слушно зазначає О. Олексюк: "Емпатія в процесі музичного сприйняття необхідна для забезпечення духовного зв'язку з особистим і суб'єктивним "Я" композитора, виконавця та спільною духовною сферою "Ми"" [7, с. 36]. Музика, як і інші види мистецтва, розрахована на емпатію. В ній активно функціонує механізм музичної емпатії - через ототожнення себе з іншими, усвідомлення їхніх емоційних станів, співпереживання, перенесення життя інших на себе, співпереживання, взаєморозуміння.

Аналіз практичних методів та педагогічних підходів, базованих на музичному мистецтві, свідчить про їхню ефективність у процесі розвитку моральних цінностей у підлітків, зокрема емпатії, толерантності та соціальної відповідальності.

Включення механізмів музичної емпатії особливо важливе у формуванні основних структурних компонентів самосвідомості, оскільки емпатія є суттєвою ознакою людини як соціальної істоти, для якої важливо розуміння того, хто вона така (активізація самооцінки), якої думки про неї оточуючі (соціальні очікування), усвідомлення норм поведінки у соціумі, відношення до інших та навколишнього світу.

Художнє походження ідеалу більшості підлітків доводить, що у цьому віці становлення структури особистості зумовлене так званою художньою потребою. Художні сюжети (фільмів, відео, музичних творів тощо) взаємопов'язуються та співвідносяться у свідомості протягом усього життя, але особливо активні ці співвідношення в підлітковому віці.

Щоб музична освіта було цілісною і повноцінно впливала на духовно-моральне становлення підлітка потрібно зосередити увагу на її важливих аспектах, які є нерозривними та впливають на виховання системно, а відсутність чи недовершеність будь-якого з них робить музичну освіту неповною та односторонньою.

В першу чергу це стосується здатності сприймати музику і, можливо, інтенсивніше виражати емоції, викликані її змістовим наповненням. Важливим чинником як для передачі емоційного стану так і для відтворення музичних творів в тій чи іншій формі є розвиток необхідних здібностей та вмінь, на основі яких відбувається засвоєння відповідних знань.

Однак цілеспрямоване формування духовного світу підлітка через музику не повинно прирівнюватися до насадження та насильства. У педагогічних концепціях останніх років наголошується на тому, що в навчально-виховному процесі необхідно враховувати не тільки вікові особливості підлітків, а й саму особистість. Одним із факторів успішного розвитку особистості підлітка, в тому числі і духовного зростання, є створення умов психологічного комфорту, що виражається у забезпеченні вчителем атмосфери підтримки та взаємодопомоги, розширенні можливостей для самовираження та самореалізації.

Маючи на меті успішне формування духовно-моральних цінностей у підлітків за допомогою музики, необхідно з самого початку чітко визначити цілі та спрогнозувати можливості такого виховання. Перш за все потрібно постійно стежити за інтересами всіх дітей і надати доступ до повного спектру музичних знань, спрямованих на духовний і моральний розвиток, як у школі, так і поза нею.

Досить вагомою складовою процесу виховання та основою для подальшого успішного навчання є формування музичного репертуару, що передбачає знайомство підлітків з різноманітними музичними стилями, напрямками та періодами. Тому важливо включати у репертуар високодуховні твори різних жанрів музичного мистецтва, таких як музичний фольклор, духовна, академічна музика. А щоб посилити вплив музичної освіти на становлення особистості необхідно розширити її зміст, використовуючи у роботі з підлітками музичні композиції сучасних напрямків як, наприклад, джаз, поп музика, твори сучасних композиторів та інше.

Варто зазначити, що у центрі уваги уроків музичного мистецтва має бути не кількість знань, вивчення основ музичної грамоти, не участь у певному виді музичної діяльності, а оптимізація емоційно-особистісного потенціалу.

Необхідною умовою та засобом духовно-морального розвитку підлітків є безпосереднє включення їх у різноманітну музична діяльність. Важлива роль у процесі формування духовності та моральних цінностей особистості відводиться слуханню музики. Тут на допомогу педагогу мають стати його перцептивні здібності – вміння та здатність проникати у внутрішній світ вихованця, що базується на спостережливості, розумінні психологічних станів підлітка та особливостей розвитку.

У сучасній реконструкції традиційної загальноосвітньої системи вчителі намагаються знайти власні засоби, прийоми та методи навчання та виховання, маючи на меті показати підліткам красу музики, жанрову різноманітність музичних композицій та втілених у них образів, враховуючи одне з провідних завдань вчителя музичного мистецтва – навчити учнів емоційно та правильно сприймати музичний твір, пробуджуючи у них моральні та духовні якості. Тому слухання чи перегляд мюзиклів, вокальних чи інструментальних композицій – це безумовно процес виховання музичної культури та інтересу до мистецтва, під час якого важливо не втратити головне - дитину, яка вміє розуміти і відчувати красу за допомогою, звичайно ж народної, класичної, а також і близької їм сучасної поп-музики.

Правильно сформовані навички сприйняття та усвідомлення ціннісних орієнтирів, закладених у музичному творі, спочатку сприяють виникненню у дитини прагнення до досконалості, дисциплінованості, а в подальшому здатні приносити їй велике емоційне задоволення.

Важливим та незамінним чинником, який стимулює психологічний розвиток вихованця через навчання, допомагаючи досягти повної духовної зрілості вважається емоційна чуттєвість.

Проблема сучасно покоління, а, зокрема, і підлітків полягає в тому, що вони характеризуються високим ступенем "емоційної глухоти", що в свою чергу призводить до проблем у спілкуванні з оточуючими. Тому розвиток здатності до чуттєвого сприйняття, емоційної афективної реакції та естетичної оцінки музичних творів є суттєвими критеріями у визначенні рівня сформованості у них духовно-моральних установок.

Особливість впливу музики на моральність людини пов'язана переважно з розвитком емоцій та моральної чутливості, які є важливими соціальними якостями особистості та визначають її альтруїстичний і гуманний образ. Духовна чутливість дає змогу співчувати стану людини чи іншої істоти, відповідаючи співчуттям, ніжністю та радістю за інших.

Ще одним видом музичної діяльності, який має свої механізми впливу на формування загальнолюдських цінностей у школярів є спів. Використання в навчально-виховному процесі різножанрової вокальної музики сприяють розвитку емоційної чутливості, творчому та артистичному самовираженню учнів у сольному, ансамблевому та хоровому виконавстві.

Важливим вважається розвиток імпровізаційних навичок, що є основоположним для формування художньо-ціннісного ставлення до світу. Імпровізація як найдоступніша форма продуктивного самовираження дітей веде їх до особистого звільнення. А формування в процесі такої музичної діяльності

мислення та уяви, фантазії мислення сприяє загальному інтелектуальному розвитку дітей та духовному піднесенню.

Дуже важливо, щоб те, до чого ми закликаємо на заняттях з музичного мистецтва, те, що "впроваджується" в позакласній роботі, проростало в усіх сферах соціокультурного життя наших учнів. Це турбота про інших, активна природоохоронна та краєзнавча діяльність, організація духовного, морального та фізичного оздоровлення населення.

Соціалізація особистості дітей вимагає глибшого розгляду музично-естетичного виховання, яке сприяє задоволенню духовних потреб особистості відповідно до морального та естетичного контексту музичного вмісту. Одухотворення й олюднення музики слід розуміти не лише внутрішньо, а й сприймати як живий феномен, який потребує інтеграції цього виду мистецтва з іншими галузями знань, зокрема з історією, літературою та образотворчим мистецтвом, що є важливою умовою для цього процесу формування духовно-моральних цінностей.

Отож, основними характеристиками, що визначають духовно-моральний розвиток особистості є її активна участь у музично-творчій діяльності через різноманітні форми музичної роботи, високий рівень знань з різних предметів та здатність до аналітичного мислення.

Духовно-моральне виховання у межах школи здійснюється під впливом педагогічно-культурного потенціалу вчителя, який здатний створити відповідний музичний простір, одне з ключових завдань якого полягає в тому, щоб через музику прищепити підліткам вміння співпереживати та розуміти інших, сформувати стійку життєву позицію, засновану на загальнолюдських моральних та духовних цінностях.

Література:

1. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Виховання і культура*. 2001. № 1. С. 7-11.
2. Дзюба Н. Музична терапія як інструмент підвищення морального самопочуття підлітків. *Музика в школі*. Київ, 1989. С. 62-64.
3. Загарницька І. І. Духовний світ особистості як уособлення "людського" в людині. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 98-104.
4. Коберник І. Моральне виховання: традиції, проблеми, інновації. *Рідна школа*. Харків, 2007. № 5. С. 173-177.
5. Кряжева Н. Л. Розвиток емоційного світу дітей. *Народна освіта*. 1998. С. 34-36.
6. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині І. Огієнка. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. 104 с.

7. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 247 с.
8. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості. Монографія. К.: Наш час. 2006. 280 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Навчальна книга – Богдан, Тернопіль. 2005. 360 с.

*Дудик Романа Володимирівна
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-3.02>

УДК 784.1

Вплив хорової діяльності на психологічний та духовний розвиток особистості школяра

Хорова музика позитивно та різноманітно впливає на психологічний, соціальний та духовний розвиток особистості школяра. Участь у хорі сприяє вираженню, розвитку, переоцінці емоцій та навіть соціальних навичок, таких як співпраця, взаємодопомога та взаєморозуміння. Це може підвищити віру у власні здібності та самооцінку та сприяє психічному здоров'ю.

Виконання музики у хорі дозволяє дитині виразити свої почуття через музичний образ, а також зрозуміти власні емоції та впоратися з ними. Спів у хорі може допомогти зняти стрес та напругу у школярів. Музичне виконання може бути засобом виразу радості, суму, надії та інших почуттів, що сприяє психологічному благополуччю.

Також музичне виконання у хорі вимагає концентрації уваги до деталей та пам'яті, вміння слухати інших, що сприяє розвитку когнітивних навичок. Дослідження показали, що діти, які займаються музикою, можуть мати покращені результати у навчанні.

Хорове музичне виконання у хоровому колективі дає дитині можливість виразити себе та стати важливою частинкою групи. Це може підвищити її самооцінку та впевненість у собі, покращити відносини з однолітками та розвинути навички комунікації.

Загалом, хорова музика може бути важливим інструментом для психічного розвитку дитини, покращуючи її емоційний стан, сприяючи соціальній взаємодії, самовираженню когнітивному та духовному розвитку. Окрім цього хоровий спів має терапевтичний ефект з властивістю заспокоювати, розслабляти та підвищувати настрої.